

11 DE MEDAILLE HEEFT TWEE KANTEN: DE ROL VAN VOETBAL IN DE NEDERLANDSE MULTI-ETNISCHE SAMENLEVING

11 DE MEDAILLE HEEFT TWEE KANTEN: DE ROL VAN VOETBAL IN DE NEDERLANDSE MULTI-ETNISCHE SAMENLEVING

Jacco van Sterkenburg (Universiteit Utrecht)

Samenvatting

In dit hoofdstuk beschrijf ik op grond van Nederlands sportbeleid en (inter)nationaal sportonderzoek twee heersende perspectieven op de maatschappelijke rol van sport en voetbal voor de Nederlandse multi-etnische samenleving. Deze perspectieven omvatten enerzijds de populaire voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie en anderzijds het kritisch-wetenschappelijke discours over sport en voetbal dat (ook) de donkere kanten ervan belicht voor interetnische relaties. Het naast elkaar zetten van deze twee perspectieven maakt het mogelijk om het genaturaliseerde, dominante discours over de maatschappelijke functie van sport en voetbal in de hedendaagse Nederlandse multi-etnische samenleving expliciet te maken en kritisch te beschouwen. Speciale aandacht gaat uit naar de rol van voetbal op televisie voor discourses over etniciteit en huidskleur. Concluderend wordt gesteld dat sport en/of voetbal het beste kan worden begrepen als een *contested racial/ethnic terrain* als het gaat om haar rol in het bevorderen van interetnische relaties en integratie van etnische minderheden.

11.1 Inleiding

‘Zoals de Surinamers hun plek in de Nederlandse samenleving opeisten met hun impulsen aan het voetbal, zo is het nu de beurt aan de Marokkanen en de Turken’, aldus Dibi en Jungmann, auteurs van het artikel *Made in Holland* in de Volkskrant van 31 mei 2008. Een ‘veelkleurig voetbalteam’ zal volgens hen symbool staan voor de voortschrijdende integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving (Dibi & Jungmann, 2008: 12). Per slot van rekening zijn de voetballers allemaal ‘made in Holland’, voegt Mozaffer Ozyakup toe in datzelfde artikel. Hij is de vader van de talentvolle Nederlands-Turkse voetballer Oguzhan Ozyakup die voor het Nederlands elftal onder 17 speelde tijdens het EK 2008 en inmiddels is gecontracteerd door Arsenal. De schrijvers van het artikel spreken van een Nederlands elftal onder 17 dat leest als ‘een exotisch menu’. Uitspraken als deze illustreren de toenemende variëteit aan etnische groepen die actief zijn in het professionele Nederlandse (jeugd)voetbal. Ook demonstreren dergelijke statements dat de Nederlandse multi-etnische samenleving bij uitstek zichtbaar is in voetbal. Desondanks worden de maatschappelijke

... een Nederlands elftal onder 17 dat leest als ‘een exotisch menu’

implicaties van (media)voetbal voor maatschappelijke ideeën over etniciteit en huidskleur nog steeds vaak onvoldoende (h)erkend door opiniemakers;

voetbal wordt volgens het aloude Nederlands calvinistische adagio toch nog vaak beschouwd als ‘de belangrijkste bijzaak in het leven’ dat geen verdere reflectie behoeft. In dit hoofdstuk hanteer ik daarentegen de stellingname dat professioneel voetbal door de grote populariteit ervan en de zichtbaarheid die de sport, onder andere via de media, geeft aan diverse etnische groepen, een niet te onderschatten factor is geworden in het versterken of bevestigen, maar ook weerspreken van heersende opvattingen over etniciteit en etnische groepen. En deze invloed van voetbal is niet beperkt tot professioneel voetbal, ook amateurclubs zijn steeds multi-etnischer van samenstelling geworden (Janssens, 2005).

In het debat over de rol van sport voor interetnische relaties en de multi-etnische samenleving kunnen volgens de Amerikaanse socioloog Hartmann (2000) twee stromingen worden onderscheiden. De ene stroming is vooral te definiëren als populair en *common sense based*, de andere is kritischer en wetenschappelijk georiënteerd.

In Nederland hanteren de meeste politici, de mainstream media, het merendeel van de (recreatieve) volgers van sport en sommige wetenschappers, vooral het eerstgenoemde perspectief op de rol van sport en voetbal voor de multi-etnische samenleving. Zij benadrukken dat sport bijdraagt aan interetnisch begrip en wederzijds respect tussen etnische groepen. Volgens deze benadering is voetbal een platform waarop etnische minderheden zich op een positieve manier presenteren, daar waar deze groepen in de meer serieuze Nederlandse nieuwsgaring vaker op negatieve manier worden geassocieerd met sociale problemen en criminaliteit (Ter Wal et al., 2005). De positieve beeldvorming rondom voetballers van Marokkaanse afkomst zoals Ibrahim Afellay is dan een positief tegengeluid tegen de doorgaans negatieve beeldvorming over ‘Marokkaanse raddraaiers’ (Benzakour, 2008: 4) in de meer serieuze media. Zoals de 27-jarige Zakaria Lakie, die als jeugdvriend met Afellay op pleintjes heeft gevoetbald, zegt: ‘Wij Marokkanen hebben het gevoel dat hij [Afellay] het voorbeeld is van geslaagde integratie’ (Dibi & Jungmann, 2008: 14).

Tegenover dit positieve perspectief op sport en voetbal staat een kritisch perspectief dat benadrukt dat voetbal eveneens racistische (alsmede seksistische, homofobische en sektarische) ideeën herbergt. Kritische wetenschappers als Boyle & Haynes (2000) benadrukken dat racisme en homofobie hardnekkige aspecten van voetbal zijn en dat voetbal raciale en etnische stereotypen kan bevestigen en versterken. Deze kritische

wetenschappers zien voetbal, en voetbal op televisie, voornamelijk als een *'site of struggle'* waar verschillende betekenissen en ideologieën als het ware strijden om voorrang, en waar zowel processen van etnische binding als van etnische uitsluiting plaatsvinden (Elling & Van Sterkenburg, 2008).

In dit hoofdstuk worden beide perspectieven die betrekking hebben op de rol van voetbal voor de Nederlandse multi-etnische samenleving naast elkaar gezet. Ik zal de dominante en schijnbaar objectieve voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie expliciet en zichtbaar maken, daar waar die in de hedendaagse Nederlandse samenleving vaak vanzelfsprekend en als het ware genormaliseerd is. Die populaire benadering plaats ik naast het meer kritische (wetenschappelijke) perspectief. De theoretische lens waarmee ik naar voetbal en etniciteit kijk, is de lens van het *cultural studies*-perspectief. Een cultural studies-perspectief ziet sport en voetbal als aspecten van populaire cultuur waarin allerlei betekenissen van etniciteit naar voren komen. Etniciteit wordt volgens het cultural studies-perspectief gezien als een sociaal construct dat betekenis krijgt in en door discoursen, onder andere door de discoursen in voetbal en de (voetbal)media. Stuart Hall (1995), een vooraanstaande cultural studies-wetenschapper, definieerde discours als *'ways of referring to or constructing knowledge about a particular topic'* (1995: 6). Het begrip discours (of vertoog) refereert in dit hoofdstuk aan alles wat gezegd en geschreven wordt over etniciteit en huidskleur, waardoor deze begrippen een bepaalde betekenis krijgen en steeds opnieuw *'geconstrueerd'* worden. Volgens de cultural studies-benadering is etniciteit dan ook geen vaststaande karakteristiek die mensen nu eenmaal hebben, maar hebben wij deze begrippen als samenleving uitgevonden en belangrijk gemaakt als structurerende principes. Dit gebeurt onder andere in en door sport en de sportmedia; daar vindt een continue (en vaak impliciete en onbewuste) machtsstrijd plaats om betekenisgeving aan etniciteit en huidskleur. Centraal in de cultural studies-benadering staan dan ook zulke machtsrelaties en de vraag hoe die machtsrelaties invloed hebben op betekenisgeving en worden ge(re)produceerd in het alledaagse leven van mensen. Omdat voetbal diepgeworteld is in het alledaagse leven van veel Nederlanders (door mediagebruik, wedstrijdbezoek of eigen sportbeoefening) biedt het cultural studies-perspectief een interessante theoretische lens om het sociale belang van voetbal voor de Nederlandse multi-etnische samenleving te beschouwen.

De Nederlandse context

In dit hoofdstuk zal ik vooral refereren aan de Nederlandse situatie. Het Nederlandse overheidsbeleid ten aanzien van etnische minderheden wordt het laatste decennium gekenmerkt door een strikter toelatingsbeleid en een sterkere roep om culturele assimilatie van etnische minderheden aan de dominante (autochtoon-Nederlandse) normen en waarden. Nederlandse wetenschappers als Jan Rath (1991) en Philomena Essed (2004) hebben de specificiteit van het Nederlandse discours over etniciteit gekenmerkt door te wijzen op onze indeling in (een diversiteit aan) etnische minderheden, in plaats van een zwart-wit indeling zoals gebruikelijker is in het Verenigd Koninkrijk of de Verenigde Staten. Naast de indeling in etnische minderheden is de indeling in allochtonen en autochtonen dominant in het Nederlandse discours over etniciteit. Ook dit zijn unieke Nederlandse concepten, die met name vanaf eind jaren '80 en begin jaren '90 erg populair zijn geworden (Captain & Ghorashi, 2001; Essed, 2004). Volgens het officiële overheidsdiscours zijn de begrippen allochtoon en autochtoon gebaseerd op de plaats van geboorte van de ouders. Iemand van wie een van beide ouders in het buitenland is geboren, wordt als allochtoon gedefinieerd. Iemand van wie beide ouders in Nederland zijn geboren, wordt gelabeld als autochtoon. Maar in het *'alledaagse'* discours verwijst de term allochtonen vooral naar niet-westerse migranten met een niet-blanke huidskleur die bovendien vaak een relatief lage sociaal-economische positie hebben in de Nederlandse samenleving. In het gebruik van de term allochtoon komen huidskleur, etniciteit en sociale klasse dus als het ware samen. In het alledaagse discours worden blanke, van geboorte Nederlandse mensen, als autochtoon gelabeld.

Na de theoretische invalshoek en de Nederlandse context te hebben beschreven, is het nu tijd om de twee perspectieven op de rol van voetbal voor de (Nederlandse) multi-etnische samenleving gedetailleerder uit te werken. Ik zal beginnen met bespreking van de voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie. Daarna zal ik het kritische perspectief belichten en speciale aandacht besteden aan de beeldvorming over etniciteit en huidskleur in voetbal op televisie. Ik sluit het hoofdstuk af met een concluderende paragraaf.

11.2 Voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie

Ten aanzien van de rol van sport en voetbal in de Nederlandse multi-etnische samenleving hanteren politici en de media in Nederland over het algemeen de voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie. Zij zien voetbal vaak als middel om de integratie van etnische minderheden te bevorderen. Dit discours over de kracht van voetbal voor de multi-etnische samenleving wordt over het algemeen gepresenteerd als een vanzelfsprekend iets. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar in een recent artikel in de gratis krant *De Pers*. Het artikel van de journalist Hilkens kopt: 'Allez Orange: Und jetzt sind wir alle Holländer' (2008: 2). Deze kop heeft betrekking op de latere suggestie in het artikel dat Nederlanders, of ze nu van Nederlandse, Marokkaanse, Zwitserse of Duitse komaf zijn, zich allen vooral Nederlander voelen tijdens Euro 2008 in hun liefde voor het Nederlands elftal:

'Niet alleen de uitgeschakelde Zwitsers, ook de Nederlanders zelf 'sind jetzt alle Holländer'. Hoge Oranjekoorts verdringt het nationale integratiedebat deze weken naar de achtergrond en duwt alle neuzen eindelijk weer in dezelfde richting. Men neme een Irakees, een Marokkaanse, een Duitse, een Italiaan en twee homo's, allen woonachtig in Nederland, en zet deze gezamenlijk in dezelfde, kleine ruimte om voetbal te kijken. Voeg een snufje volkslied, een toefje oranje snuisterijen en vier verse doelpunten toe en zie daar, integratie in optima forma' (Hilkens, 2008:2).

Het (multi-etnische) Nederlands elftal wordt hier dus neergezet als een zichtbaar bewijs van de kracht van voetbal om interetnische binding en sociale cohesie te bewerkstelligen. Dit discours waarin de positieve rol van sport en voetbal voor interetnische relaties centraal staat, is ook zichtbaar in het overheidsprogramma *Meedoen alle jeugd door sport*. Dit programma, met ruim vijfhonderd deelnemende sportclubs dat de rijksoverheid van 2006 tot 2010 financiert, gebruikt sport als middel om sportparticipatie te bevorderen onder groepen die een sportachterstand hebben en om integratie van etnische minderheidsgroepen te verbeteren. Sport, en impliciet ook voetbal als populairste sport in Nederland, wordt in het programma gepresenteerd als cruciaal middel om interetnisch contact te bevorderen:

'(...) Sport bindt ook mensen vanuit een gemeenschappelijke sportbeleving en -doelstelling. Criteria die in de maatschappij onderscheidend zijn, hoeven er in de sport niet toe te doen. De regels voor sport gelden voor iedereen ongeacht afkomst, maatschappelijke positie, geloofsovertuiging, taal of cultuur: zaken die 'autochtoon' en 'allochtoon' in het dagelijks leven te vaak onderscheiden. Daarmee is sport een ideale plek voor binding en voor integratie van mensen in de samenleving. Vanuit deze visie hebben de Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie en de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het programma 'Meedoen allochtone jeugd door sport' ontwikkeld. In dat programma worden de specifieke kenmerken van sport benut voor opvoedings- en integratiedoelen van de allochtone jeugd. Dit gebeurt door het creëren van ontmoetingen tussen allochtone en autochtone jeugd in de sport, het betrekken van de ouders daarbij en het inzetten van sportverenigingen en sportscholen (...)' (Ministerie van VWS, 2006: 3).

Als nationale sport wordt voetbal vaak niet alleen beschouwd als middel om interetnisch contact te stimuleren

11 DE MEDAILLE HEEFT TWEE KANTEN: DE ROL VAN VOETBAL IN DE NEDERLANDSE MULTI-ETNISCHE SAMENLEVING

en integratie van etnische minderheden te bevorderen, voetbal is bovendien belangrijk voor onze nationale of, in het geval van clubvoetbal, regionale identiteit en trots. Voetbal kan dan ook zeer sterke emoties oproepen. Dit blijkt keer op keer in voetbalstadions waar supporters van nationale teams of clubelftallen aantonen dat ook in deze tijd van individualisering sterke groepsbanden en collectieve identiteiten nog wel degelijk bestaan (Boyle & Haynes, 2000). Het wekt dan ook geen verbazing dat politici hoge verwachtingen hebben van voetbal in een tijd waarin het heersende idee is dat de sociale cohesie in de samenleving afneemt. De zichtbaarheid en prestaties van etnische minderheden in het Nederlandse club- en nationale voetbal versterken het idee dat voetbal bijdraagt aan grotere (etnische) gelijkheid en betere interetnische relaties.

Ondanks de goede intenties (en soms politiek opportunisme) van deze voetbal-als-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie zijn kritische (sport)sociologen sceptischer over de bijdrage van sport en voetbal aan een blijvende verbetering van interetnische relaties in de maatschappij als geheel. Zij wijzen ook op de donkere kanten van sport en voetbal en hoe voetbal als culturele praktijk ook verband houdt met in- en uitsluitingprocessen in de maatschappij (o.a. Elling, 2002, 2007). De bindende mechanismen van sport en voetbal zijn volgens kritische wetenschappers complexer van aard dan over het algemeen wordt voorondersteld in het politieke en alledaagse discours. Bovendien is de positieve werking van de bindende aspecten van voetbal contextafhankelijk. Met andere woorden, het algemeen heersende idee dat voetbal mensen van diverse etnische origine samenbrengt en bindt, geldt alleen in bepaalde situaties en onder bepaalde voorwaarden. Dit kritische perspectief ten aanzien van de rol van sport en voetbal in interetnische relaties komt in de volgende paragraaf uitgebreid aan de orde.

11.3 Voetbal, etnische ongelijkheden en racisme

Ondanks de potentiële kracht van voetbal om een gevoel van collectieve identiteit en verbondenheid te creëren, heeft onderzoek uitgewezen dat (competitief) voetbal ook een plek is waar racisme en etnische ongelijkheden voorkomen. In de voetbalstadions van West-Europa worden nog steeds racistische leuzen en spreekkoren gehoord (Van Sterkenburg et al., 2005). Racistische incidenten gaan vaak samen met meer religieus getinte vooroordelen. Een zeer regelmatig terugkerend voorbeeld hiervan in de Nederlandse voetbalstadions is het antisemitische gezang gericht tegen supporters van Ajax, de club met een vooronderstelde Joodse achtergrond (Janssens, 2005). De acties van supporters die 'Hamas, Joden aan het gas' roepen en vervolgens sissende geluiden maken als een associatie met gas dat ontsnapt uit de gaskamers, contrasteren met een perspectief op voetbal als middel om integratie en multiculturaliteit te bewerkstelligen. Hoewel in Europese voetbalstadions anno nu nog steeds beschimpende spreekkoren te horen zijn, komt dit openlijke racistische gezang in stadions in de meeste landen duidelijk minder voor dan enkele decennia geleden (Van Sterkenburg et al., 2005). Dit is ook het geval in Nederland. Daar waar Ajax-keeper Stanley Menzo in de jaren '90 regelmatig bananenschillen naar zijn hoofd gegooid kreeg (Janssens, 2005), komt dergelijk openlijk racistisch gedrag niet veel meer voor in de stadions. Om die reden hebben overheden en organisaties op het gebied van racisme en voetbal hun aandacht verlegd naar meer institutionele vormen van racisme in voetbal. Zo zijn etnische minderheden zeer sterk ondervertegenwoordigd in de bestuurskamers en managementposities van professionele voetbalclubs in Europa en Nederland. De etnische diversiteit op het voetbalveld wordt dus nog niet doorgetrokken naar de bestuurskamers en leidinggevende functies in het voetbal. Zo lijkt de toenemende zichtbaarheid van etnische groepen op het veld geenszins de bestaande maatschappelijke machtsverhoudingen in het voetbal uit te dagen waarin blanke mannen het vrijwel exclusief voor het zeggen hebben.

Een geïnstitutionaliseerde en vaak verdeckte vorm van raciaal discours dat in dit verband specifieke aandacht verdient, vindt zijn weg via de sportmedia. Voetbal op televisie is erg populair in Nederland en kenmerkt zich door de verbale aanwezigheid van sportcommentatoren die de wedstrijden en spelers portretteren door hun taalgebruik. Dit taalgebruik is niet neutraal of objectief, maar draagt altijd bepaalde betekenissen en mogelijke stereotypen met zich mee (McCarthy et al., 2003). Juist dankzij de grote populariteit van voetbal op televisie kunnen deze betekenissen maatschappelijke gevolgen hebben die het voetbalveld en de betreffende wedstrijd overstijgen. Long & Hylton (2002) schreven in dit verband: 'The way language is used in sport reflects the way it is practiced in other social networks, thus giving us a clear picture of the oppressive character of a society structured on racial lines' (2002: 100). De rol van voetbal op televisie in etnische relaties in de maatschappij staat centraal in de volgende paragraaf.

11.4 Representaties van etniciteit in voetbal op televisie

Een van de eerste studies naar raciale/etnische patronen in het taalgebruik van sportcommentatoren is gedaan door de Amerikanen Rainville en McCormick in 1977. Rainville was een blinde onderzoeker die ontdekte dat hij door alleen naar het commentaar te luisteren de huidskleur van de spelers op televisie kon raden. Na zijn onderzoek bleek inderdaad dat *American football*-commentatoren onderscheid maakten in de manier waarop zij zwarte en blanke spelers beschreven. Blanke spelers kregen vaker complimenten over hun

Deze recentere studies laten zien dat hoewel expliciet onderscheidend commentaar op grond van huidskleur van atleten grotendeels is verdwenen, er nog steeds verborgen etnische/raciale stereotypen voorkomen in de sportmedia

spel en werden beschreven als spelers met meer agressiviteit in hun spel, terwijl zwarte spelers negatiever werden beschreven dan hun blanke collega's en vaker als slachtoffer van agressie (Rainville & McCormick, 1977). Deze

inmiddels klassieke studie van beide onderzoekers is daarna vele malen herhaald en uitgebreid, met name in de Verenigde Staten en in mindere mate in het Verenigd Koninkrijk. Deze recentere studies laten zien dat hoewel expliciet onderscheidend commentaar op grond van huidskleur van atleten grotendeels is verdwenen, er nog steeds verborgen etnische/raciale stereotypen voorkomen in de sportmedia. Uit de studies blijkt dat zwarte atleten relatief vaak worden beschreven als 'natuurlijke' atleten die van nature een grote fysieke kracht en/of snelheid hebben (bv. McCarthy et al., 2003; Rada & Wulfemeyer, 2005). Blanke atleten blijken vaker als het ware onzichtbaar te worden gemaakt in het sportmedia discours, dat wil zeggen dat blanke prestaties niet zo expliciet en breed worden uitgemeten in termen van vermeende hyper-fysieke kracht of hyper-sexualiteit als zwarte prestaties. Op die manier wordt de blanke sporter als het ware de norm waartegen de zwarte sporter wordt afgezet. Als wel veel aandacht wordt gegeven aan prestaties van blanke sporters, dan worden de atleten in kwestie vaker geassocieerd met eigenschappen als intellect, tactische vaardigheden, hard werken of doorzettingsvermogen (McCarthy & Jones, 1997; Simons, 2003). Kritische sportsociologen als Sabo en Jansen (1998) spreken in dit verband van '*enlightened racism*': het succes van zwarte sporters wordt geframed als acceptabel en haalbaar in sport, maar niet in andere sociale domeinen als de wetenschap, politiek of het bedrijfsleven. Omdat mentale of intellectuele capaciteiten in westerse samenlevingen over het algemeen hoger gewaardeerd worden om een sociaal-maatschappelijke positie te verwerven (denk bijvoorbeeld aan een sollicitatiegesprek) dan fysieke of sportieve vaardigheden, houdt een dergelijk discours de bestaande machtsverhoudingen in de maatschappij als geheel in stand. Daarin is de groep van blanke mannen over het

algemeen nog steeds te vinden in de meeste invloedrijke posities. De enkele studies die in Nederland zijn gedaan naar sportmedia-discoursen over etniciteit en huidskleur hebben de resultaten uit Amerikaans en Brits onderzoek in grote lijnen bevestigd voor de Nederlandse situatie, hoewel het onderzoek hiernaar schaars is en de focus over het algemeen niet lag op etniciteit in de media (Elling, 2002; Knoppers & Elling, 1999; Hermes, 2005).

Een eenzijdig en etnisch ge-biased sportmedia-discours ten aanzien van etniciteit is niet verrassend omdat de discoursen het werk zijn van commentatoren en journalisten. Volgens mediawetenschapper Matheson (2005) zijn sportcommentatoren niet geneigd om voor andere interpretatiekaders te kiezen dan hun eigen veelal blanke (mannelijke) kader wanneer ze verslag moeten doen van 'live' situaties op het veld. Omdat ze onder druk moeten werken en worden geconfronteerd met onverwachte live gebeurtenissen zullen ze volgens Bruce (2004) vaak onbewust gebruik maken van bestaande en algemeen geaccepteerde raciale/etnische vertogen. Nederland is hierin geen uitzondering; ook in Nederland bestaat de overgrote meerderheid van sportcommentatoren, -redactieleden en sportprogrammamakers uit blanke mannen die (veelal onbewust) geneigd zijn de eigen etnisch gepositioneerde zienswijzen naar voren te brengen. Deze zienswijzen ondersteunen over het algemeen de collectieve interpretatiekaders van blanke mannen (Claringbould & Knoppers, 2004). Om hun geprivilegieerde sociale positie in de samenleving te behouden, zal de dominante sociale groep in een samenleving volgens Nederveen Pieterse (1995) vaak onbewust stereotype discoursen over etnische minderheden naar voren brengen. Dit kan zij doen door haar macht om 'wit' als het ware onzichtbaar te maken of een maatschappelijk positieve waarde mee te geven, in tegenstelling tot 'niet-wit': 'It is (...) a matter of the anxiety that comes with power and privilege. Existing differences and inequalities are magnified for fear they will diminish. Stereotypes are reconstructed and reasserted precisely when existing hierarchies are being challenged and inequalities are or may be lessening' (1995: 26).

11.5 Conclusie

In het voorgaande is aan de hand van bestaand sportbeleid en sportonderzoek getracht aan te tonen dat de relatie tussen sport/voetbal en etnische (on)gelijkheid complexer en paradoxaler van aard is dan vaak wordt verondersteld in het publieke debat en alledaagse discours. Sport en voetbal kunnen in mijn ogen daarom het beste worden omschreven met het Engelstalige begrip *contested racial/ethnic terrain*, waar progressieve aspecten ten aanzien van de multi-etnische samenleving hand in hand gaan met etnische ongelijkheid en uitsluiting. Het populaire *common sense* discours dat er vaak bijna kritiekloos van uitgaat dat sport en voetbal etnische scheidslijnen doet vervagen en interetnische relaties bevordert, heeft (helaas) niet de empirische steun die je zou verwachten op grond van de rol die vaak aan sport en voetbal wordt toebedeeld door politici. Het blijft dus de vraag of sport, en de volkssport voetbal in het bijzonder, kan bijdragen aan een blijvende afname van etnische of andere sociale ongelijkheden in de maatschappij. Dit betekent niet dat we de kracht van voetbal in het brengen van (tijdelijke) *empowerment* en kansen voor etnische minderheden moeten ontkennen. Voetbalsterren bieden wel degelijk identificatiemogelijkheden voor jongeren uit etnische minderheids- en meerderheidsgroepen die andere sociale domeinen dan voetbal (of sport in het algemeen) vaak niet kunnen bieden. Maar hoewel voetbalsterren kunnen dienen als rolmodellen die aantonen dat sociale mobiliteit mogelijk is voor etnische minderheden in een (hoofdzakelijk blanke) westerse maatschappij, kunnen zij ook het structurele en institutionele karakter van etnische ongelijkheid in de samenleving of in de sport verhullen (Müller et al., 2007). Evenzo kunnen schijnbaar positieve stereotypen over voetballers in de sportmedia tegelijk etnisch/raciale gelijkheid ondermijnen, bijvoorbeeld als een donkere huidskleur herhaaldelijk geassocieerd wordt met ‘natuurlijke’ sportieve in plaats van intellectuele of organisatorische vaardigheden. Een bijkomend en gerelateerd probleem is de relatieve afwezigheid van etnische minderheden in machtsposities in sport en voetbal.

Deze contradicties in de relatie tussen voetbal en etnische (on)gelijkheden geven aan dat terughoudendheid en scepsis op zijn plaats zijn ten aanzien van de vaak vanzelfsprekende en genaturaliseerde ‘waarheid’ (in sportbeleid en het alledaags discours) van de voetbal-als-een-progressieve-maatschappelijke-kracht-ideologie. Tegelijk is het belangrijk om deze positieve ideologie niet alleen als ‘slechts’ ideologie te beschouwen; dat zou de bindende aspecten van voetbal, en de *empowerment* die met name jongeren uit etnische minderheden door rolmodellen in het voetbal kunnen ervaren, niet op waarde schatten. Het zou ook geen recht doen aan al die mensen, etnische minderheden én meerderheid, die een gevoel van verbondenheid ervaren wanneer zij het (media)voetbal beleven. In Hartmann’s (2000: 243) woorden zou je kunnen zeggen dat ‘(...) resistance and domination, opportunity and constraint (...)’ blijvend zullen bepalen hoe voetbal en de multi-etnische samenleving zich tot elkaar verhouden. Alleen door aan deze relatie te denken in termen van een *contested racial/ethnic terrain* doen we recht aan haar volledige complexiteit en paradoxale karakter.

Literatuur

- Benzakour, M. (2008).** Wij zijn allen Marokkanen. Maar we zijn niet allemaal rot. *NRC Next*. 3 oktober 2008, 1, 4-5.
- Boyle, R. & Haynes, R. (2000).** *Power Play. Sport, the Media & Popular Culture*. Harlow: Pearson Education.
- Bruce, T. (2004).** Marking the Boundaries of the 'Normal' in Televised Sports: the Play-by-play of Race. *Media, Culture & Society* 26, 861-879.
- Captain, E. & Ghorashi, H. (2001).** 'Tot behoud van mijn identiteit'. Identiteitsvorming binnen de zmv-beweging. In M. Botman, N. Jouwe & G. Wekker (red.) *Caleidoscopische visies. De zwarte, migranten en vluchtelingen vrouwenbeweging in Nederland* (pp. 153-185). Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen.
- Claringbould, I. & Knoppers, A. (2004).** Exclusionary Practices in Sport Journalism. *Sex Roles* 51, 709-718.
- Dibi, I. & Jungmann, B. (2008).** Made in Holland. *De Volkskrant*. 31 mei 2008, 'EK-Bijlage', 12.
- Elling, A. (2002).** *Ze zijn er (niet) voor gebouwd. In- en uitsluiting in de sport naar sekse en etniciteit.* 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Elling, A. (2007).** *Het voordeel van thuis spelen. Sociale betekenissen en in- en uitsluitingsmechanismen in sportloopbanen.* 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Elling, A. & Van Sterkenburg, J. (2008).** Respect: ethnic bonding and distinction in team sports careers. *European Journal for Society and Sport* 5, 149-163.
- Essed, P. (2004).** 'Naming the Unnamable. Sense and Sensibilities in Researching Racism'. In M. Bulmer & J. Solomos (red.) *Researching Race and Racism* (pp. 119-133). London: Routledge.
- Hall, S. (1997).** *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London/New Delhi: Thousand Oaks.
- Hartmann, D. (2000).** Rethinking Relationships Between Sport and Race in American Culture: Golden Ghettos and Contested Terrain. *Sociology of Sport Journal* 17, 229-253.
- Hermes, J. (2005).** Burnt Orange. Television, Football, and the Representation of Ethnicity. *Television and New Media* 6, 49-69.
- Hilkens, M. (2008).** Allez Orange: Und jetzt sind wir alle Holländer. *De Pers*. 16 juni 2008, 2.
- Janssens, J. (2005).** 'The Netherlands'. In J. van Sterkenburg, J. Janssens & B. Rijnen (red.) *Football and racism. An inventory of the problems and solutions in eight West-European countries in the framework of the Stand Up Speak Up campaign* (pp. 121-133). 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Knoppers, A. & Elling, A. (1999).** *Gender, etniciteit en de sportmedia. Een inventarisatie van reguliere en Olympische berichtgeving.* Utrecht/Tilburg: Centrum voor Beleid en management UU/Vrijetijds wetenschappen UvT.
- Long, J. & Hylton, K. (2002).** Shades of White: an examination of whiteness in sport. *Leisure Studies* 21, 87-103.
- Matheson, D. (2005).** *Media discours: analyzing media texts*. Maidenhead: Open University Press.
- McCarthy, D. & Jones, R.L. (1997).** Speed, Aggression, Strength, and Tactical Naïveté: The Portrayal of the Black Soccer Player on Television. *Journal of Sport and Social Issues* (21) 4, 348-362.
- McCarthy, D., Jones, R.L. & Potrac, P. (2003).** Constructing images and interpreting realities: The case of the black soccer player on television. *International Review for the Sociology of Sport* 38, 217-238.
- Ministerie van VWS (2006).** *Tijd voor Sport. Meedoen allochtone jeugd door sport*. Den Haag: Ministerie van VWS.

- Müller, F., Zoonen, L. van & Roode, L. de (2007).** Accidental Racists. Experiences and Contradictions of Racism in local Amsterdam Soccer Fan Culture. *Soccer & Society* 8, 335-350.
- Nederveen Pieterse, J. (1995).** 'White Negroes', in G. Dines & J.M. Humez (eds) *Gender, Race and Class in Media*, p. 23-27. Thousand Oaks CA: Sage.
- Rada, J.A. & Wulfemeyer, K.T. (2005).** Color Coded: Racial Descriptors in Television Coverage of Intercollegiate Sports, *Journal of Broadcasting and Electronic Media* 49, 65-85.
- Rainville, R.E. & McCormick, E. (1977).** Extent of Covert Racial prejudice in Pro Footballers Announcers' Speech. *Journalism Quarterly* (54) 20-26.
- Rath, J.C. (1991).** *Minorisering: de sociale constructie van 'etnische minderheden'*. Amsterdam: Sua.
- Sabo, D. & Jansen, S.C. (1998).** 'Prometheus Unbound: Constructions of Masculinity in Sports Media'. In L. Wenner (red.) *MediaSport* (pp. 202-220). London: Routledge.
- Simons, H.D. (2003).** Race and Penalized Sports Behaviors. *International Review for the Sociology of Sport* 38, 5-22.
- Sterkenburg, J. van, Janssens, J. & Rijnen, B. (red.) (2005).** Football and racism. *An inventory of the problems and solutions in eight West-European countries in the framework of the Stand Up Speak Up campaign*. 's-Hertogenbosch/Nieuwegein: W.J.H. Mulier Instituut/Arko Sports Media.
- Wal, J. ter, D'Haenens, L. & Koeman, J. (2005).** (Re)presentation of Ethnicity in EU and Domestic News: A Quantitative Analysis. *Media, Culture & Society* 27, 937-950.